JAARGANG 35 | NUMMER 1 | LENTE 2024

Zoogdier

MAGAZINE VAN DE ZOOGDIERVERENIGING
EN NATUURPUNT

Bevers *in de steentijd*

Jaar van de **hermelijn**

Kleine zoogdieren *in voedselbossen*

natuurpunt

Zoogdier vereniging

Inhoud

NR. 35-1 | LENTE 2024

Actief voor zoogdieren 2

Redactioneel 2

Kleine zoogdieren in voedselbossen 3

Trajecttellingen uitbreiden voor veiliger Vlaamse wegen 6

Waarnemingen 9

Bevers in de steentijd 10

De Zoogdiervereniging als beschermingsorganisatie 13

De hermelijn 17

Werk-Veld-Werk: Inzet voor de dassen in Limburg 20

Korte berichten 22

Column 23

Het moment van... Lennart Verheuvel 24

Op de voorpagina: Dwergmuis. Foto Jan-Freerk Kloen

MIX
Papier | Ondersteunt verantwoord bosbeheer
FSC® C004472
www.fsc.org

Zoogdier wordt gedrukt op papier dat uitsluitend uit FSC® Mix Materiaal is vervaardigd.

ZOOGDIER ONLINE is uitgebreider dan het tijdschrift. Achtergrondinformatie bij artikelen, zoals literatuurverwijzingen en contactgegevens van auteurs, maar ook gerelateerde filmpjes, artikelen, rapporten en weblinks vind je online in *ZoogdierDigitaal*.
Kijk op www.zoogdiervereniging.nl/zoogdier.

ZOOGDIER DIGITAAL

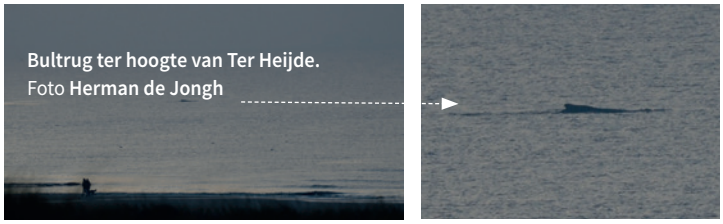
Redactioneel

Schrik en twijfel,

Na de vraag of ik deze ronde het redactioneel kan schrijven, kreeg ik schrik en twijfel. Ik ben meer een beelddenker, een plaatjesmaker in plaats van een 'praatjesmaker'.
Tweeënhalf jaar geleden vroeg Piet (hoofdredacteur) mij voor het beeldredacteurschap, toen ook schrik en twijfel.

Na twee jaar als beeldredacteur is de schrik eigenlijk weg, maar de twijfel steekt nog wel eens de kop op. Gelukkig leveren de auteurs vaak de bij het artikel behorende foto's, maar niet altijd. Dan start de zoektocht naar passend beeldmateriaal voor het blad *Zoogdier*.
De start is vaak in het fotoarchief van de Zoogdiervereniging.
Het uitzetten van de vraag: Wie heeft foto van een… in directe kring, is de volgende stap.

Als ook het benaderen van een specifieke fotograaf niet het gewenste resultaat geeft, gaat er een mail uit naar fotografen die ooit aangegeven hebben benaderd te kunnen worden met een foto-vraag. Het hoeft geen prijswinnende foto te zijn zoals nu in 'Het moment van...', soms is ook een 'slechte' foto dé foto zoals de eerste determineerbare foto van een bultrug in 2018. En het gaat niet alleen om de zeldzame – maar zeker ook om de algemene soorten en exoten.

Bultrug ter hoogte van Ter Heijde. Foto **Herman de Jongh**

Heb je eigen foto's van in het wild levende zoogdieren in Vlaanderen en Nederland, en wil je die met ons delen voor *Zoogdier*? Laat het dan weten via onderstaand emailadres.

Ook voor het fotoarchief van de Zoogdiervereniging zijn foto's altijd van harte welkom. Foto's in dit archief kunnen breed gebruikt worden voor in *Zoogdier* maar ook in informatie zoals bijvoorbeeld folders of op de site van de Zoogdiervereniging.

Bij gebruik van een foto wordt de naam van de fotograaf vermeld.
Ook als je vragen of tips hebt, kun je mij benaderen via zoogdier.herman@gmail.com

Herman de Jongh, *beeldredacteur.*

Actief voor zoogdieren

De stad Halle is nog vleermuisvriendelijker geworden, want de gedreven vrijwilliger Christine Goessens is al 35 jaar bezig met de bescherming van vleermuizen in het Pajottenland. Zij richtte in 2016 de vleermuizenwerkgroep Myotis op. Myotis zet zich in voor beschermen van vleermuizen door het inrichten van verblijfplaatsen, door wetenschappelijk onderzoek en door educatief werk op scholen en tijdens wandelingen. De vrijwilligers van Myotis namen de laatste Belgische vleermuizenstudiedag onder hun vleugels en maakten er een succesvolle editie van.

Christine tijdens een vleermuizentelling. Foto **Werkgroep Myotis**

Bosspitsmuis. Foto **Wesley Overman**

POPULATIEONTWIKKELING VAN KLEINE ZOOGDIEREN

Kleine zoogdieren in voedselbossen

Een voedselbos is een ecosysteem waar voedselproductie uit een diverse polycultuur samen zou moeten gaan met hoge natuurwaarden. Er is nog weinig bekend over de relatie tussen voedselbossen en zoogdierpopulaties. Voedselbosboeren Maarten Schrama en Jan Degenaar zochten het in samenwerking met de Zoogdierenwerkgroep van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN) uit: losse waarnemingen van roofdieren en zeven jaar lang (spits)muizenonderzoek geven een interessante inkijk in wat voedselbossen kunnen betekenen voor zoogdieren.

TEKST MEES VAN HORSSEN, YSK VAN HORSSEN EN MAARTEN SCHRAMA

Het aantal voedselbossen neemt in Nederland sinds 2010 sterk toe en is daarmee een relatief nieuwe toevoeging aan het Nederlandse landschap. Wat voor effect deze toevoeging heeft op biodiversiteit, werd eerder bekeken in Voedselbos Ketelbroek bij Groesbeek (Gelderland). Daar werd een positief effect op lokale biodiversiteit gevonden: het aantal soorten nachtvlinders, loopkevers en vogels bleek sterk toegenomen in zeven jaar tijd.[1] Ter illustratie: voor loopkevers bleek het aantal Rode Lijst-soorten na tien jaar vergelijkbaar met de Bruuk, een nabijgelegen Natura2000-gebied. Het is echter onbekend hoe andere soortgroepen, zoals zoogdieren, reageren op de aanleg van een voedselbos. Fluctuaties in knaagdierpopulaties worden onder andere beïnvloed door voedselaanbod, predatiedruk en weersomstandigheden.[2] In de voedselboswereld bestaat er daarnaast anekdotisch bewijs voor sterke toenames van aantallen muizen (wanneer ze het nieuwe gebied ontdekken), gevolgd door een sterke daling wanneer het aantal predatoren in het gebied toeneemt (pers. com. Wouter van Eck). Dit is onder andere relevant voor de productie van voedselbossen; woelmuispopulaties kunnen flinke schade toebrengen aan voedselgewassen.[3] Hiernaast is onderzoek naar het effect van een voedselbos op muizenpopulaties interessant, omdat voedselbossen voor bepaalde soorten extra leefomgeving zouden kunnen creëren.

MUIZEN VANGEN IN HET VOEDSELBOS

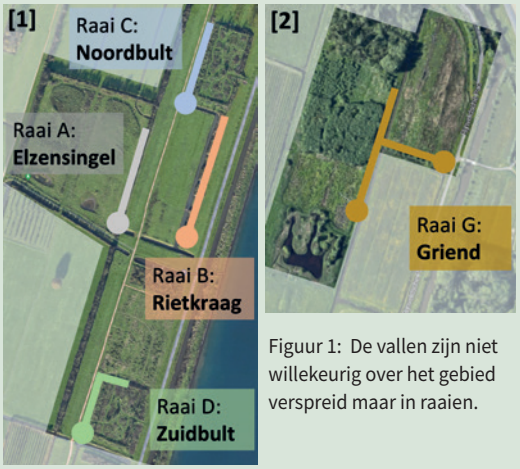
Om te weten te komen welke soorten muizen er in voedselbos Haarzuilens voorkomen, hebben we tussen 2015 en 2022 jaarlijks tachtig life-traps (Heslinga en Longworth-type) uitgezet. Life-traps zijn een soort doosjes gevuld met hooi en voedsel. Op het moment dat een zoogdier

in de val loopt, valt er een luikje achter het dier dicht, waarna het zoogdier tijdelijk opgesloten zit. Om de kans te vergroten dat je muizen vangt, worden vallen alvast met voedsel in een gebied geplaatst zonder dat ze op scherp worden gezet. De muizen kunnen zo wennen aan de vallen en leggen de associatie met voedsel. Na een bepaalde tijd worden de vallen dan op scherp gezet zodat de muizen daadwerkelijk kunnen worden gevangen. Na dit moment worden de vallen iedere acht uur gecontroleerd. In ons onderzoek duurden de vangacties tussen de vier en zeven rondes (gemiddeld genomen een weekend). Zoals te zien op figuur 1 zijn de vallen niet willekeurig over het gebied verspreid maar in raaien; lijnen van 10x2 vallen geplaatst in verschillende delen van het gebied.

Om een muis uit een val te krijgen, open je de val in een plastic vangzak, waarna je met wat handigheid de muis aan zijn nekvel uit de zak kunt tillen. Vervolgens kun je het dier determineren en het geslacht bepalen. Determinatie wordt gedaan door gebruik te maken van eerder verworven kennis en kenmerken genoemd in de *Veldgids Europese zoogdieren*. Om er zeker van te zijn dat muizen niet tweemaal worden geteld, knippen we een klein stukje haar van de rugvacht weg. Dit is tijdelijk zeer opvallend, en het groeit snel weer terug.

▲ LifeTraps. Foto Ysk van Horssen

Figuur 1: De vallen zijn niet willekeurig over het gebied verspreid maar in raaien.

VOEDSELBOS HAARZUILENS?

In voedselbos Haarzuilens onderzoeken eigenaren Jan Degenaar en Maarten Schrama in hoeverre zo'n systeem in Nederland samen kan gaan met hoge biodiversiteit. Dit voedselbos van ca. zes hectare is daarmee eigenlijk één groot experiment. Na ondertekening van het 26-jarig pachtcontract vond de eerste aanplant plaats in de winter van 2015: meer dan een halve kilometer heg van 24 soorten inheemse bomen en de eerste paar honderd oogstbare bomen en struiken. In alle jaren daarna vond verdere 'intensivering' van het voedselbos plaats. Momenteel staan er meer dan tweehonderd soorten oogstbare gewassen.

DIVERSITEIT EN AANTALLEN

In totaal vingen we zeven soorten (spits)muizen, waarvan de dwergspitsmuis alleen buiten het voedselbos. In de jaren dat we onderzoek deden waren de rosse woelmuis en bosmuis het meest algemeen, met afstand gevolgd door de aardmuis, veldmuis, dwergmuis en bosspitsmuis. De dwergspitsmuis is slechts eenmaal gevangen. Over het algemeen namen de aantallen muizen toe in de tijd dat we gevangen hebben. Opvallend is, dat door de jaren heen dwergmuizen en bosspitsmuizen minder vaak gevangen worden. Dit terwijl de aantallen gevangen rosse woelmuis en bosmuis juist zijn toegenomen.

DRIJVENDE KRACHT ACHTER AANTALSONTWIKKELINGEN

Van tevoren vermoedden we zelf dat de bosontwikkeling zou leiden tot een langzame ontwikkeling van zoogdierpopulaties, en dan met name voor de rosse woelmuis en de bosmuis, aangezien die het meest geassocieerd zijn met bossystemen. Dit proces verliep echter veel sneller dan wij oorspronkelijk hadden verwacht; al na vier jaar waren de gevangen bosmuizen per ronde toegenomen van nul naar zes. Daarnaast leek de bosmuis sneller te reageren op een veranderd landschap dan de rosse woelmuis, die pas een paar jaar later in aantallen toenam. Het aantal gevangen bosspitsmuizen nam juist af. Tussen 2015 en 2017 vergrootte de dwergmuis zijn leefgebied; waar eerst de dwergmuis alleen gevangen werd in rietland, vingen we later ook in andere raaien dwergmuizen. Dit komt waarschijnlijk door de uitbreiding van rietgras (*Phalaris arundinacea*), waar we nesten van dwergmuis in vonden. De populatie in het rietland is in 2016 zodanig ingestort dat er niks meer gevangen werd.

▲ Rosse woelmuis. Foto Jan-Freerk Kloen

▲ Bosmuis. Foto Jan-Freerk Kloen

Voor de soorten aardmuis en veldmuis is het onwaarschijnlijk dat de veranderingen in vegetatie verantwoordelijk zijn voor de waargenomen patronen. De relatief hoge pieken in aantallen veldmuis en aardmuis in 2018 en 2021 lijken samen te hangen met de overstroming van de lage percelen in de omgeving in sommige jaren. Dit doet vermoeden dat de bemonsterde locaties op het moment niet per se geschikt habitat zijn, maar wel bruikbaar als tijdelijke verblijfplaats. Voor bosspitsmuis en dwergspitsmuis zijn de aantallen simpelweg te laag om uitspraken te kunnen doen over de relatie tussen vegetatieontwikkeling en soortensamenstelling.

▲ Veldmuis. Foto Joris Verhees

▲ Schuur Elzensingel. Foto Maarten Schrama

AANKOMST ROOFDIEREN IN HET VOEDSELBOS

Na een aantal jaren namen we ook kleine roofdieren waar in het voedselbos. In 2017 zagen we voor het eerst hermelijn, wezel en bunzing. Een nest hermelijnen bevond zich in 2020 (en waarschijnlijk in 2021) in een schuurtje op het perceel vlak bij raai A. In 2019 is er een nest torenvalken bij gekomen en in 2021 een nest kerkuilen. Het is

▲ Dwergspitsmuis. Foto Herman de Jongh

voor te stellen dat deze roofdieren invloed hebben op de waargenomen aantallen muizen. De aantallen rosse woelmuizen geven hiervoor de beste indicatie: na een sterke toename daalt de populatie in aantal vanaf 2018 in raai A, de elzensingel. Dit is het jaar nadat kleine roofdieren voor het eerst werden waargenomen. Ook vonden we in 2018 een opslag van vele rosse woelmuizen in een steenuilenkast, waarschijnlijk aangelegd door de hermelijnen.

ONDERZOEK NAAR ZOÖNOSES

Naast de gebruikelijke monitoring is er vanaf 2021 ook een onderzoek gestart naar mogelijke zoönoses in muizen, een ander zeer relevant maatschappelijk onderwerp. Er is weinig bekend over de rol van muizen als gastheer van door muggen overdraagbare aandoeningen zoals het Usutu- en het Westnijlvirus, ondanks studies die suggereren dat muizen potentieel belangrijk kunnen zijn.[4] In dit kader werd de monitoring van het voedselbos uitgebreid met de bemonstering van een nabijgelegen, rond 2015 aangelegde, wilgengriend. Voor dit onderzoek van het One Health PACT werden van elke muis zwaarder dan 20 gram uitwerpselen, speeksel en bloed verzameld. De resultaten van dit onderzoek worden in een later stadium gepubliceerd.

CONCLUSIES

Dit onderzoek toont aan dat de muizenstand in een ontwikkelend voedselbos aan sterke veranderingen onderhevig is. De verbossing van het perceel lijkt een sterke invloed te hebben op de aantallen bosmuis, rosse woelmuis en dwergmuis; soorten die gewoonlijk geassocieerd worden met ruigtes en bossen. De permanente voedselproductie van bessen, zaden en wortelgewassen in zo'n bos helpt daarbij wellicht. De hoeveelheden aard- en veldmuizen in het gebied worden mogelijk gedreven door omstandigheden buiten het voedselbos om, bijvoorbeeld overstromingen van nabijgelegen percelen. De verzamelde gegevens over de eerste zeven jaar geven

▲ Dwergmuis. Foto Jan-Freerk Kloen

▲ Hermelijn. Foto Koen Hiemstra

geen aanleiding om te denken dat de muizendichtheden in de eerste jaren pieken en daarna weer snel afnemen, zoals eerder aangenomen werd op basis van anekdotes. Wel suggereren onze data dat de vestiging van kleine roofdieren inderdaad een effect heeft op de aantallen muizen, en dan met name op rosse woelmuis. Voor de minder gevangen soorten is het lastig om conclusies te trekken.

Ons onderzoek roept veel vervolgvragen op: In hoeverre worden de waargenomen soorten beïnvloed door omstandigheden buiten het gebied of door de status van naburige populaties? Is de aanwezigheid van bepaalde soorten(aantallen) de reden dat kleine roofdieren zich hebben gevestigd in het gebied? En wat is het daadwerkelijke effect van de kleine roofdieren op de aantallen gevangen muizen? We hopen de komende jaren meer data te verzamelen en deze vragen te kunnen beantwoorden.

MEES VAN HORSSEN en YSK VAN HORSSEN waren lid van de Zoogdierwerkgroep NJN (Nederlandse jeugdbond van Natuurstudie) en MAARTEN SCHRAMA is mede-eigenaar van het Voedselbos Haarzuilens.

ZOOGDIER DIGITAAL

De kans op een aanrijding met das is het hoogst in maart. Foto Griet Nijs

HULP GEVRAAGD VOOR KWALITEITSVOL ONDERZOEK

Trajecttellingen uitbreiden voor veiliger Vlaamse wegen

Al bijna vijftien jaar registreren burgerwetenschappers dieren die in Vlaanderen slachtoffer worden van het verkeer in de opeenvolgende projecten van 'Dieren onder de wielen'. Om de dodelijke knelpunten efficiënt aan te pakken, is er meer kwaliteitsvolle informatie nodig. We roepen iedereen op om ons hierbij te helpen.

TEKST SANNE RUYTS, KATJA CLAUS, LIEVEKE DE FRENNE EN KRISTIJN SWINNEN

Via de projecten 'Dieren onder de wielen' volgt Natuurpunt, in opdracht van het Departement Omgeving van de Vlaamse Overheid, al sinds 2008 de problematiek van de dierlijke verkeersslachtoffers op. Deze projecten hebben al een schat aan informatie opgeleverd, en de problematiek hoog op de beleidsagenda geplaatst. We hebben ondertussen een redelijk goed zicht op de dodelijkste knelpunten, maar deze informatie moet nog verfijnd worden.

Hiervoor is er nood aan meer gegevens die via trajecttellingen worden verzameld. Daarnaast stellen we vast dat gegevens over aanrijdingen met grote zoogdieren ondervertegenwoordigd zijn in de databank. In het huidige project 'Dieren onder de wielen 4.0' besteden we daarom extra aandacht aan deze twee aspecten.

In 'Dieren onder de wielen' worden amfibieën, reptielen, vogels en zoogdieren als verkeersslachtoffers in het Vlaamse gewest bestudeerd. Hierbij worden de vondsten van doodgereden dieren hoofdzakelijk door burgerwetenschappers verzameld. Iedereen kan meehelpen met het onderzoek, je hebt geen speciale opleiding of wetenschappelijke achtergrond nodig. Het melden van verkeersslachtoffers kan op verschillende manieren. Je kan een losse waarneming van een verkeersslachtoffer melden via www.waarnemingen.be, via de specifieke projectpagina www.dierenonderdewielen.be of (handenvrij) via de apps voor smartphones (ObsMapp voor Android en iObs voor iPhone). Zowel de projectpagina als de apps zijn gekoppeld met waarnemingen.be.

JE ROUTE REGISTREREN

Naast losse waarnemingen melden kan je ook gegevens verzamelen over verkeersslachtoffers door trajecttellingen te doen. Op de projectpagina kan je een vast traject adopteren of een eigen traject aanmaken. Dit zijn dan trajecten die je regelmatig aflegt , zoals de weg naar je werk. Daarnaast kan je tijdens elke verplaatsing te voet, met de fiets of met de auto, het traject dat je aflegt registreren met de functie 'Route-

▶ Met de functie 'Routeregistratie' in de apps ObsMapp en iObs kan je het traject dat je aflegt registreren en waarnemingen handenvrij doorgeven via de spraakherkenningsfunctie. Foto Sanne Ruyts

registratie' in de apps. De waarnemingen die je invoert tijdens zo'n flexibel traject, worden dan aan een exacte locatie van je traject toegewezen.

DE TOEGEVOEGDE WAARDE VAN TRAJECTTELLINGEN

Wij doen hier een oproep aan de lezers (en hun netwerk) om ons met een eenvoudige inspanning te helpen om gegevens via trajecttellingen te verzamelen. Losse waarnemingen zijn heel waardevol, maar leveren geen informatie op over de afwezigheid van soorten. Stel dat er op een bepaalde locatie geen verkeersslachtoffers gemeld worden. Dit kan betekenen dat er op die plaats geen dieren zijn aangereden. Goed nieuws! Maar het kan ook betekenen dat er wel dieren worden aangereden, maar dat niemand deze verkeersslachtoffers meldt. Zo blijft een belangrijk knelpunt mogelijk onder de radar. En een plek met veel geregistreerde verkeersslachtoffers kan een knelpunt zijn, of gewoon een locatie waar een heel enthousiaste waarnemer woont.

Bovendien weten we op deze manier niet met zekerheid waar er géén dieren aangereden worden. Met trajecttellingen geef je de wetenschappers een goed beeld van het traject dat je gevolgd hebt: waar en wanneer, tegen welke snelheid en waar je al dan niet aangereden dieren vond. Daaruit wordt dan een zoekinspanning afgeleid. Een nultelling toont dan duidelijk de afwezigheid van verkeersslachtoffers aan.

TRIESTE TOP 3

Als we de losse meldingen voor Vlaanderen bekijken, dan zien we de laatste jaren steeds dezelfde dieren in de top 3 staan: egel, gewone pad en houtduif. De top 3 (en top 10) verschilt wel wat tussen provincies. In Oost-Vlaanderen zie je bijvoorbeeld haas op plaats 9 en konijn op plaats 10, en in Limburg staat ree op plaats 4, terwijl deze soort in de andere provincies, behalve in Vlaams-Brabant op plaats 8, niet in de top 10 geraakt.

De top 10 voor Vlaanderen gebaseerd op trajecttellingen ziet er helemaal anders uit. Daar staan muurhagedis, 'vogel onbekend' en 'zoogdier onbekend' op plaats 1, 2 en 3, respectievelijk. In deze top 10 staat de muurhagedis opvallend op nummer 1. Dit kan verklaard worden door het intensief monitoren van een fietssnelweg waar een (sub)populatie van muurhagedissen aanwezig is.[1] Het verschijnen van deze soorten in de top 10 toont aan hoe gericht en intensief onderzoek de statistieken kan beïnvloeden.

Het hoge aandeel van 'vogel onbekend' en 'zoogdier onbekend' is te wijten aan het feit dat veel trajecttellingen op autosnelwegen uitgevoerd worden en de verkeersslachtoffers vanuit een auto vaak niet te determineren zijn. We zien ook dat ree bij de trajecttellingen niet wordt geregistreerd als verkeersslachtoffer, terwijl de soort op nummer 10 staat bij de meldingen via losse waarnemingen. Waarnemers zijn immer eerder geneigd grote of opvallende soorten te melden dan 'gewone' en kleinere soorten. De opzet van een trajecttelling is dat je élk dier meldt dat je tegenkomt. Dat is nét een reden waarom trajecttellingen nodig zijn om tot representatieve cijfers te komen.

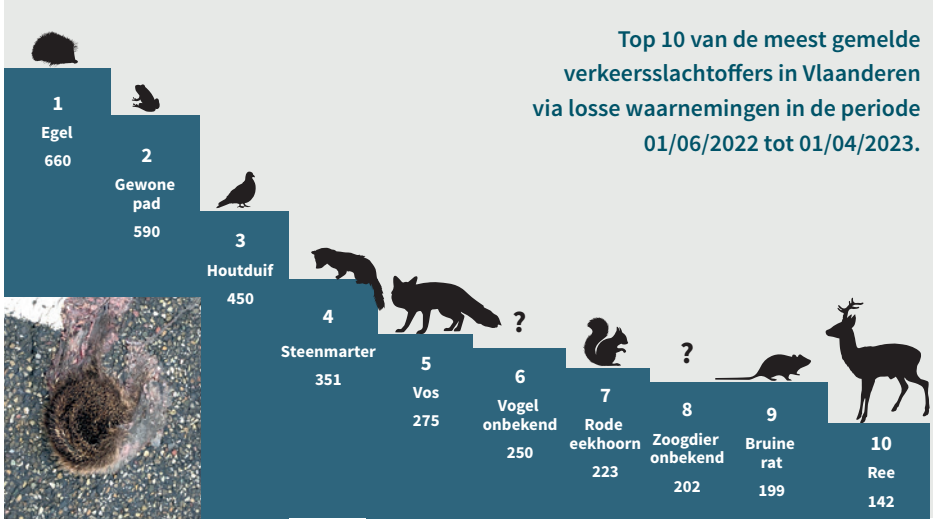
MEER TRAJECTTELLINGEN NODIG VOOR RISICOANALYSE

Sinds de lancering van de optie voor routeregistratie in juli 2018 tot het einde van de projectperiode 'Dieren onder de wielen 3.0' in 2020 werden in totaal 2.687 trajecten voor verkeersslachtoffers afgelegd en geregistreerd over een afstand van 46.073 km. Dat lijkt al heel veel, maar is nog niet voldoende om er een gerichte knelpuntenanalyse op te doen. Voor deze risicoanalyse moeten trajecttellingen op een meer regelmatige basis en meer gebiedsdekkend uitgevoerd worden. In elke provincie worden trajecttellingen uitgevoerd, maar met een aantal duidelijke kernen rond de woonplaats van bepaalde 'veelwaarnemers' en veel witte vlekken waar (vrijwel) geen trajecttellingen gedaan worden (figuur 1). Trajecttellingen voor verkeersslachtoffers kan je tijdens vrijwel elke verplaatsing langs een openbare weg doen, en zijn dus meer dan welkom!

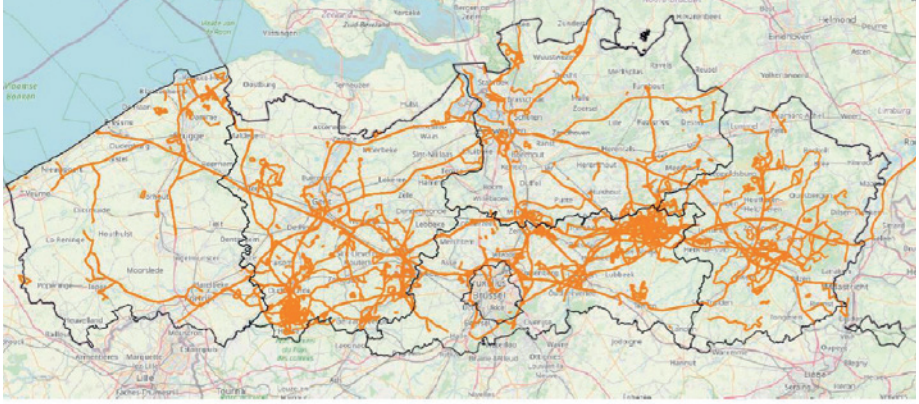
TE WEINIG KENNIS OVER GROTE ZOOGDIEREN

Ook al komt ree in de top 10 voor van meldingen van verkeersslachtoffers in Vlaanderen, aanrijdingen met grote zoogdieren

Top 10 van de meest gemelde verkeersslachtoffers in Vlaanderen via losse waarnemingen in de periode 01/06/2022 tot 01/04/2023.

▶ Egel op 1 met 660 verkeersslachtoffers. Foto Merijn van den Hoogenhoff. Infographic Linda van den Akker

▶ **Figuur 1.** Visualisatie van de routes voor verkeersslachtoffers (alle routes, ook waar geen slachtoffers werden waargenomen) die via de apps iObs en ObsMapp ingevoerd werden in Vlaanderen in de periode 01/07/2018 tot 30/11/2020. *Bron: Dieren onder de wielen 3.0.*

zoals ree, das en everzwijn blijven nog te vaak onder de radar. Slechts een klein deel van die aanrijdingen wordt gemeld door burgerwetenschappers. Vaak is dat omdat aangereden grote zoogdieren niet lang blijven liggen. Als ze op het wegdek liggen, vormen ze een gevaar voor de verkeersveiligheid en worden dan ook snel verwijderd. Daarnaast worden gegevens over aanrijdingen met grote zoogdieren (hoofdzakelijk ree en everzwijn) verzameld via verschillende databanken (politiedatabanken, natuurhulpcentra, Agentschap voor Natuur en Bos, Agentschap Wegen en Verkeer, jachtsector,…) en zijn deze niet altijd meteen beschikbaar voor de beleidsmakers die met ontsnippering aan de slag gaan. Zo krijgen we, net als wanneer we ons enkel baseren op losse meldingen en niet op trajecttellingen, een minder representatief beeld van de situatie.

DAS ONDER DE LOEP

Een voorbeeld van een groot zoogdier dat onder de radar blijft in 'Dieren onder de wielen' is de das. De gegevens over aangereden dassen worden hoofdzakelijk verzameld door de Dassenwerkgroep van de Limburgse Koepel voor Natuurstudie (LIKONA) en het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Deze gegevens komen niet altijd in waarnemingen.be terecht. Zo werden er in 2022 slechts 31 dassen geregistreerd als verkeersslachtoffer in de provincie Limburg in waarnemingen.be, terwijl de Dassenwerkgroep in datzelfde jaar 114 meldingen van aangereden dassen verzamelde. Als we enkel de gegevens van waarnemingen.be bekijken, onderschatten we dus het aantal verkeersslachtoffers, en blijven belangrijke knelpunten mogelijk onder de radar. Ook het bestuderen van trends en jaarpatronen wordt met de beperkte data van waarnemingen.be moeilijk. Voor verschillende diersoorten is er namelijk een seizoensgebonden variatie in het risico om aangereden te worden, die bovendien soortspecifiek kan zijn.[3] De waarnemingen van aangereden dassen in 2022 in waarnemingen.be tonen geen jaarpatroon, maar de gegevens van de Dassenwerkgroep tonen een duidelijke piek in het aantal verkeersslachtoffers in het voorjaar. Die piek komt overeen met de periode dat jonge dassen de ouderlijke burcht verlaten en rondzwerven op zoek naar een eigen stekje. Ook is het dan paringstijd en gaan mannetjes en vrouwtjes grote afstanden afleggen op zoek naar een geschikte partner. Een tweede, minder uitgesproken piek is zichtbaar in het najaar, wanneer de dassen hun vetreserves aanleggen voor de wintermaanden en zich verplaatsen tussen maïsvelden en boomgaarden. Die verhoogde aantallen verplaatsingen betekenen een verhoogde kans om een weg en een auto tegen te komen. Door de verschillende databanken te raadplegen en zo veel mogelijk gegevens samen te leggen, verkrijgen we de meest kwaliteitsvolle informatie om knelpunten in het verkeer voor wilde dieren aan te pakken. Bovendien kan er gericht in bepaalde periodes communicatie worden uitgestuurd naar het brede publiek om te waarschuwen voor een verhoogde kans op aanrijding met een bepaalde soort.

▲ Doodgereden steenmarter. Foto Herman de Jongh

▲ Dode rode eekhoorn. Foto Herman de Jongh

◀ Dode vos. Foto Merijn van den Hoogenhoff

DANKWOORD

We willen de politiezones en het Natuurhulpcentrum Opglabbeek bedanken voor het beschikbaar stellen van hun gegevens over aanrijdingen met wilde dieren. We bedanken ook de Dassenwerkgroep van LIKONA en voorzitter Jos Reekmans voor het delen van informatie over aanrijdingen met dassen. En ten slotte danken wij iedereen die na het lezen van dit artikel gemotiveerd is geraakt om gegevens te gaan verzamelen.

SANNE RUYTS is wetenschappelijk medewerker van Natuurpunt Studie. KATJA CLAUS en LIEVEKE DE FRENNE zijn beiden medewerker van Departement Omgeving van de Vlaamse Overheid. KRISTIJN SWINNEN is onderzoeker en directeur van Natuurpunt Studie.

ZOOGDIER DIGITAAL

ZOOGDIER DIGITAAL

WAARNEMINGEN

BIJZONDERE WAARNEMINGEN VAN ZOOGDIEREN IN VLAANDEREN EN NEDERLAND

NEDERLAND

Jonge hermelijn. Foto **Fred Zandinga**

VEEL HERMELIJNEN GEZIEN

Het Jaar van de Hermelijn vraagt extra aandacht voor deze mooie, maar bedreigde soort. Dat lijkt goed te werken. De eerste helft van januari dit jaar is de soort elke dag via waarneming.nl doorgegeven. De waarnemingen kwamen uit het hele land. Uit elke provincie is minimaal één hermelijn doorgegeven.

DODE GRIEND OP VLIELAND

Op 3 december 2023 is een aangespoelde griend aangetroffen op Vlieland. Het dier is onderzocht door de Universiteit Utrecht. De laatste vondst van een dode griend in Nederland was in 2018, bij Egmond aan Zee.

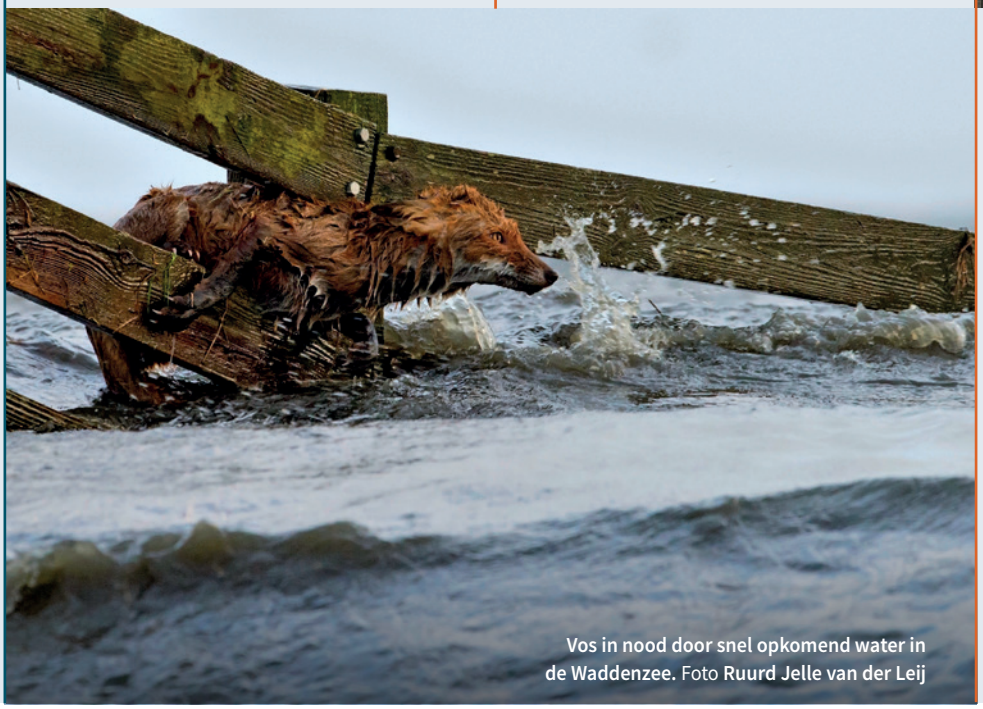
STORM OP DE KWELDERS

Ruurd Jelle van der Leij is ecoloog, filmmaker en fotograaf. Voor speciale foto's zoekt hij speciale omstandigheden op. Zo heeft hij de afgelopen tien jaar heel wat bijzondere beelden gemaakt tijdens stormen in combinatie met springtij. Als de kwelders aan de kust dan onder water lopen, zoeken dieren het hogerop om te wachten tot de opgestuwde zee weer zakt. Dat levert bijzondere waarnemingen en mooie plaatjes op.

VLAANDEREN

NEST BOOMMARTERS IN BOSUILENKAST

In het provinciaal domein Prinsenpark te Retie (Antwerpen) werd in het voorjaar van 2023 een nest boommarters ontdekt in een bosuilenkast: een moeder met drie jongen. De nestkast werd oorspronkelijk geopend om de bosuilen te ringen. De kast werd nadien niet meer geopend om verstoring van de boommarters te vermijden. Er werden rondom de nestkast wildcamera's geplaatst. Op de beelden van de wildcamera's werden (in mei) maar twee jongen gezien, samen met de moeder. De provincie Antwerpen, die het gebied beheert, zal in 2024 aan de slag gaan met het ophangen van speciale nestkasten voor boommarters. Enkele filmpjes van de boommarters kun je terugvinden op *ZoogdierDigitaal*.

Vos in nood door snel opkomend water in de Waddenzee. Foto **Ruurd Jelle van der Leij**

Bever vs huiskat. Foto **Rens Hendrickx**

BEVER VS HUISKAT

Domeinwachters Bauke Fokkema en Rens Hendrickx plaatsten in november een wildcamera naast de rivier Groot Schijn in park Rivierenhof (Antwerpen). Op de beelden zie je een bever in conflict gaan met een huiskat, waarna de bever afduikt en in het water verdwijnt.

Aangespoelde gewone dolfijn. Foto **Jan Haelters, KBIN**

GEWONE DOLFIJN AANGESPOELD

Op 22 december 2023 spoelde een dode gewone dolfijn aan op het strand van Oostende. Het ging om een vrouwtje van 2,07 meter lang. De gewone dolfijn is zeldzaam in de Noordzee, maar algemeen in de Atlantische Oceaan en de golf van Biskaje. In 2023 spoelden drie dolfijnen aan, waarvan één met zekerheid een gewone dolfijn was; de andere twee waren zo ontbonden dat niet kon uitgemaakt worden dat het gewone, dan wel gestreepte dolfijnen waren. Het KBIN verzamelde enkel het relatief verse dier van 22 december met de bedoeling het verder te onderzoeken. Van de andere werden de zwaar ontbonden resten vrijgegeven voor destructie – van één dier werd wel nog de maaginhoud bemonsterd.

Beverdam in de winter.
Foto Cindy de Jonge

BEVERS BEÏNVLOEDEN AL MILLENNIA HET ECOSYSTEEM – EN HET LEVEN VAN MENSEN

Bevers in de steentijd

Bevers zijn voor velen misschien een recente verschijning in Nederland, maar voordat ze in 1826 uitstierven en in 1988 werden geherintroduceerd kwamen ze al duizenden jaren in ons land voor. Onderzoek naar archeologische resten van bevers uit Noord Europa laat zien hoe mensen in de steentijd profiteerden van het rijke ecosysteem dat bevers creëerden.[1] In Nederland bleven mensen zelfs na de introductie van landbouw in 'beverlandschappen' leven en gebruikmaken van de soortenrijkdom die ze daar vonden.

TEKST NATHALIE BRUSGAARD EN SHUMON HUSSAIN

De Euraziatische bever (*Castor fiber*) zet het landschap naar zijn hand. Door dammen, burchten en kanalen te bouwen, veranderen bevers het lokale waterpeil en scheppen zij 'bevermeertjes'. Dit zorgt voor nieuw leefgebied voor andere dieren- en plantensoorten. Daarnaast creëert hun geknaag open plekken in het bos en dood hout dat voedsel en huisvesting biedt aan andere organismen. Dit leidt tot een toename in biodiversiteit en verrijking van het ecosysteem in deze 'beverlandschappen'. [2,3]

In Nederland, waar de bever lang is weggeweest, leren we nu opnieuw om samen te leven met de bever en al zijn voordelen en uitdagingen. Maar dit dier was ooit een gevestigd deel van het Nederlandse landschap.

SPEUREN NAAR DE STEENTIJD

Botten en tanden van bevers zijn op veel archeologische vindplaatsen in Nederland gevonden, daterend vanaf de steentijd tot de 19e eeuw. Het vaakst worden ze gevonden tijdens opgravingen van nederzettingen uit de midden- en late steentijd, specifiek tussen 6000 en 3000 v.Chr. Toen werden waterrijke gebieden bewoond door jagers-verzamelaars en later door boeren. Deze mensen jaagden op groot en klein wild, zoals bevers, otters, wilde zwijnen, watervogels en zoetwatervissen. Wilde planten zoals hazelnoten en waterlelies werden ook benut. Boeren legden akkers aan op de drooggelegen oeverwallen en lieten daar hun vee grazen.[4,5]

Bevers leverden een goede bron van voedsel en bruikbare materialen aan de prehistorische mens. Een gejaagde bever voorziet mensen van vlees en vet om te eten, een waterdichte pels voor kleding, bevergeil voor medicijn en botten en tanden om gereedschap van te maken.[6,7] Over de culturele en ecologische waarde

▶ Bever met jong. Foto Jamie Lebbink

van de bever in het verleden was tot nu toe echter minder bekend. Steeds vaker worden dieren bij archeologisch onderzoek gezien als 'meer-dan-eten'. Niet enkel hun aandeel in het dieet, maar ook de invloeden die de dieren hadden op de levens van mensen worden onderzocht. Deze benadering werd tot op heden vooral toegepast op gedomesticeerde dieren zoals honden en runderen of grotere wilde zoogdieren zoals wilde zwijnen. Kleinere zoogdieren zoals de bever bleven tot nu toe achter in deze discussies. Daarom doken wij in de archeologische rapporten van meer dan honderd steentijdvindplaatsen in Noord Europa, inclusief Nederland, Zuid-Scandinavië, het Baltische gebied en West-Rusland. In dit artikel richten wij ons vooral op Nederland.[1]

ZOOGDIEREN IN BEVERGEBIEDEN

De bever komt veel voor op steentijdnederzettingen. Op 18 van de 22 Nederlandse vindplaatsen uit deze periode zijn beverresten gevonden, soms in zeer hoge aantallen, ook in verhouding tot andere diersoorten. De overblijfselen van bevers vormen vaak meer dan 20% van alle zoogdierresten die zijn gevonden bij archeologische opgravingen. Alleen wild zwijn komt vaker voor. Bever en wild zwijn waren op veel plaatsen de meest bejaagde zoogdieren.

De vindplaatsen hebben meestal een grote diversiteit aan zoogdieren. Ook edelherten, reeën, wilde katten, otters, boommarters en steenmarters komen regelmatig voor. Resten van elanden, bruine beren, wilde paarden en dassen zijn af en toe gevonden. Het is opvallend dat de verhouding tussen bevers en otters bijna een constante is. Op vindplaatsen met veel bevers zijn ook veel otters gevonden en waar weinig bevers waren, waren ook weinig otters. Dit patroon is ook elders in Noord-Europa waarneembaar.

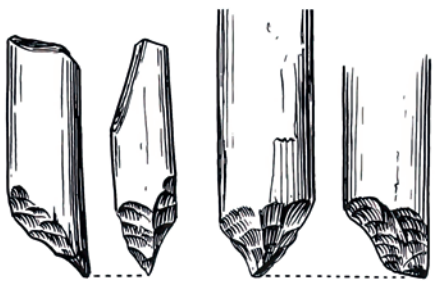
Het is bekend dat otters goed gedijen in beverlandschappen. Otters profiteren van zowel actieve als inactieve bevermeertjes. Ze maken gebruik van beverburchten voor dekking en van wakken die bevers open houden als het vriest. Daarnaast zijn deze meertjes ideale jachtgebieden voor otters. Het lentische (stilstaand water) ecosysteem van een beverlandschap is visrijk en trekt langzaam zwemmende vissoorten aan die een gemakkelijke prooi zijn voor otters.[8]

De relatie tussen bevers en otters gaat dus millennia terug. In de steentijd maakten mensen hier dan ook gebruik van. Ook otters werden bejaagd voor hun vlees en pels.[9,10] Hetzelfde geldt voor wilde zwijnen. Zij leven graag in beverlandschappen waar ze oude bevermeertjes gebruiken om in te foerageren en modderbaden te nemen.[11]

Voor herten lijkt het omgekeerde het geval. Edelherten en reeën komen opvallend weinig voor op steentijdvindplaatsen waar bevers, otters en wilde zwijnen veel zijn gevonden. Edelherten en reeën vermijden

▲ Beverschedel. Foto Dick Bekker

▲ Door bevers afgeknaagde wilgentakken gevonden op de vindplaats Swifterbant (Flevoland), ca. 6000 jaar oud. Casparie 1977[14]

▲ Bevervoortanden (1-4) en beverkaken (5-6) vervaardigd tot gereedschap. Gevonden op steentijdvindplaatsen in Duitsland (1), Nederland (2), en Denemarken (3-6). Hussain & Brusgaard 2023[1]

◀ Bever. Foto Edwin Giesbers

tegenwoordig water in gebieden met veel beveractiviteit, zij komen vaker voor in gebieden waar minder bevers zijn.[12] Hierin speelt de grote invloed van de mens op het huidige landschap wel vermoedelijk ook een rol.[11] Desondanks is het noemenswaardig dat er in Nederland en in Noordoost Europa veel beverresten worden gevonden op deze vindplaatsen en veel minder herten. Op Scandinavische steentijdvindplaatsen daarentegen zijn herten echter volop bejaagd en zijn beverresten minder frequent.

VISSEN EN BEVERS

Op de steentijdvindplaatsen in Nederland komen met name lentische vissoorten voor, vooral snoek en karperachtigen en in mindere mate baars, brasem en meerval. Lotische (stromend water) soorten, zoals steur en zalmachtigen, komen af en toe voor. Dit geldt ook voor paling en platvissen.

◀ Boom aangeknaagd door bevers op de Meinweg. De prehistorische mens maakte waarschijnlijk gebruik van bomen geveld door bevers. Foto Nathalie Brusgaard.

Beveractiviteit is over het algemeen positief voor de soortenrijkdom en grootte van vissen die daar leven. Sommige vissoorten doen het dan ook bijzonder goed, zoals snoek en baars. Soms is een successie in de tijd waarneembaar waarbij soorten zoals karperachtigen en meerval groeien in aantal.[13] In de steentijd lijken mensen hun focus te verschuiven van roofvissen zoals snoek en baars naar karperachtigen en meerval. Dit kan deels het gevolg zijn van de successie die de bevers in gang zetten.

Beverbouwwerken vormen geen barrières tussen watergebieden maar ze kunnen wel de migratie hinderen van soorten zoals zalmachtigen.[13] Dat deze vissoorten zeldzaam zijn op Nederlandse steentijdvindplaatsen toont aan dat de jager-verzamelaars en later de boeren in beverlandschappen visten. Het is opvallend dat in de latere steentijd wanneer meer mariene zoogdiersoorten, zoals zeehond, tuimelaar en walvis, werden benut, de visserij nog steeds vooral gericht was op zoetwatervissen.[5] Hier zien wij mogelijk de langdurige invloed van bevers op het landschap en op het gedrag van mensen.

DE BEVER ALS INFLUENCER

De patronen in welke zoogdieren en vissen door de prehistorische mens werden benut, zullen te maken hebben met culturele en economische voorkeuren. Maar het is ook opvallend dat precies de soorten die het heel goed doen in beverlandschappen veel werden benut door de mens. Dit was waarschijnlijk een wisselwerking. Mensen hadden veel kennis van de natuur; ze wisten dus wanneer ze gingen jagen in bevergebieden, dat daar ook otters, wilde zwijnen en snoeken leefden. Mensen maakten dus volop gebruik van de soortenrijkdom gecreëerd door beveractiviteit.

Zelfs na de opkomst van de landbouw rond 4200 v.Chr. bleven mensen wonen – al dan niet seizoensmatig – in deze rijke zoetwatergebieden. Door de soortenrijkdom loonde het om in beverlandschappen te verblijven. De voordelen gingen waarschijnlijk nog veel verder dan alleen de 'voedselvoorziening'. Door bevers gevelde bomen en losgeknaagde takken werden ongetwijfeld gebruikt. Er zijn op steentijdnederzettingen ook wilgentakken gevonden die zijn afgeknaagd door bevers.[6,14] Vondsten van bevertanden en -kaken die gebruikt zijn als gereedschap laten zien hoe mensen bevers imiteerden in houtbewerking.

COPROLIETEN MET WATERLELIES

Naast zoogdier- en vissoorten, hebben bevers ook een grote invloed op de diversiteit van andere soorten. Watervogels en moerasschildpadden profiteren bijvoorbeeld van beverlandschappen. Deze dieren werden ook bejaagd in de steentijd.

Daarnaast gedijen waterlelies en waternoten ook goed bij beveractiviteit. Resten van beide soorten zijn gevonden op steentijdvindplaatsen en zelfs in menselijke coprolieten (versteende drollen). Bevers lusten ook graag waterlelies, dus misschien keek men deze snack wel af van de bevers.

De bever oefende eeuwenlang zijn invloed uit op het ecosysteem en de mens. Hoewel onze levens er tegenwoordig heel anders uitzien, kunnen we ons opnieuw laten inspireren door de bever en voordeel doen met hun aanwezigheid.

NATHALIE BRUSGAARD is universitair docent Europese prehistorie aan de Universiteit Leiden en doet onderzoek naar mens-dierrelaties. SHUMON HUSSAIN onderzoekt jagers-verzamelaars en mens-dierrelaties in de steentijd. Hij werkt bij het centrum voor Multidisciplinary Environmental Studies in the Humanities (MESH) van de University of Cologne.

ZOOGDIER DIGITAAL

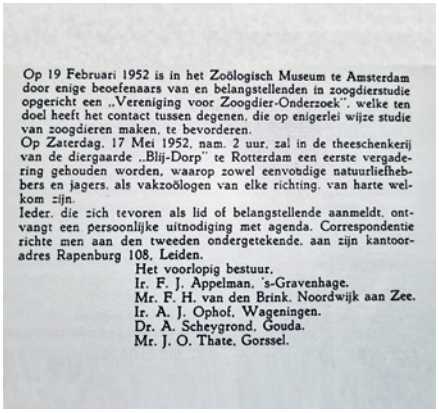
Wolf is weer terug in Nederland.
Foto **Wilfred Terpstra**

WAT ALS KENNIS OOK MAAR EEN MENING IS?

De Zoogdiervereniging als beschermingsorganisatie

De Zoogdiervereniging heeft twee hoofddoelstellingen: zowel het bestuderen als het beschermen van wilde zoogdierpopulaties. Bescherming kreeg in de eerste decennia na haar ontstaan in 1952 nauwelijks aandacht, maar werd in de loop der jaren steeds belangrijker. Nadat in 2004 het bureau een zelfstandige organisatie werd, bleek al snel dat studie en bescherming elkaar ook in de weg kunnen zitten. Inmiddels is het maatschappelijk klimaat rondom zoogdierbescherming behoorlijk guur geworden. De maatschappelijke belangen worden steeds groter naarmate de ruimte schaarser wordt. Voeg daarbij de opkomst van social media, als X, die juist extreme opvattingen en meningen versterken. Een lastige situatie voor een vereniging die wil beschermen op basis van kennis en feiten.

TEKST COMMISSIE ZOOGDIERORGANISATIE 2.0

Op 19 Februari 1952 is in het Zoölogisch Museum te Amsterdam door enige beoefenaars van en belangstellenden in zoogdierstudie opgericht een „Vereniging voor Zoogdier-Onderzoek", welke ten doel heeft het contact tussen degenen, die op enigerlei wijze studie van zoogdieren maken, te bevorderen.
Op Zaterdag, 17 Mei 1952, nam. 2 uur, zal in de theeschenkerij van de diergaarde „Blij-Dorp" te Rotterdam een eerste vergadering gehouden worden, waarop zowel eenvoudige natuurliefhebbers en jagers, als vakzoölogen van elke richting, van harte welkom zijn.
Ieder, die zich tevoren als lid of belangstellende aanmeldt, ontvangt een persoonlijke uitnodiging met agenda. Correspondentie richte men aan den tweeden ondergetekende, aan zijn kantooradres Rapenburg 108, Leiden.
Het voorlopig bestuur.
Ir. F. J. Appelman, 's-Gravenhage.
Mr. F. H. van den Brink, Noordwijk aan Zee.
Ir. A. J. Ophof, Wageningen.
Dr. A. Scheygrond, Gouda.
Mr. J. O. Thate, Gorssel.

Zaterdag 17 mei 1952 was de oprichtingsvergadering van de Vereniging voor Zoogdieronderzoek in diergaarde 'Blij-Dorp' te Rotterdam. In de eerste vergadering in België, op 18 oktober 1952 in Antwerpen, werd de naam gewijzigd in Vereniging voor Zoogdierkunde. Ook werd er aan toegevoegd: en Zoogdierbescherming, in het Frans Société pour l'Etude et la Protection des Mammifères. De Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) was geboren.

In 1952 werd in Rotterdam de Vereniging voor Zoogdieronderzoek opgericht.

Het konijn staat op de wildlijst, maar er mag niet meer op gejaagd worden omdat de aantallen sterk gedaald zijn. Foto **Tim Hofmeester**

WETTELIJKE KADERS SINDS 1952

De Jachtwet uit 1954 verplichtte de jachthouder om schade te bestrijden. Bunzing, hermelijn en wezel waren officieel schadelijk wild. De bescherming van zoogdieren moest vooral komen van de regelgeving rond de jacht. Andere bescherming voor zoogdieren liet op zich wachten tot in 1973. Toen kwam het 'Besluit beschermde inheemse diersoorten' tot stand op basis van de Natuurbeschermingswet 1967. De Natuurbeschermingswet 1998 omvatte ook de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn. In 2002 werd de Flora- en faunawet van kracht. Sindsdien zijn in principe alle zoogdiersoorten beschermd behalve huismuis, zwarte en bruine rat. Op haas en konijn mag gejaagd worden. Dieren die schade veroorzaken mogen nog steeds bestreden worden. Afgelopen 1 januari 2024 is de wet natuurbescherming opgegaan in de Omgevingswet.

De zwarte rat is niet beschermd in de Flora- en faunawet . Foto **Herman de Jongh**

INHOUDELIJKE ONTWIKKELING

De VZZ houdt zich de eerste decennia vooral bezig met kennisoverdracht. Naast vergaderingen en themadagen ook via publicaties. Niet alleen via tijdschriften als *Lutra* (sinds 1958) en *Zoogdier* (sinds 1990), maar ook digitaal via de website en de Telganger.

In 1994 wordt de commissie bescherming opgericht. De leden van de commissie richten zich vooral op beleidsbeïnvloeding. Projecten van de commissie, zoals het in kaart brengen van belangrijke zoogdiergebieden, worden door medewerkers van het bureau uitgevoerd. Het beschermingswerk blijkt te arbeidsintensief voor vrijwilligers om goed te doen naast hun normale werk. Na een jaar of tien houdt de commissie dan ook op te bestaan.

ORGANISATIEONTWIKKELING

In 1987 krijgt de vereniging de eerste opdrachten om onderzoek uit te voeren, het begin van het bureau van de vereniging. De medewerkers komen bij Natuurmonumenten in dienst. In de jaren '90 groeit het aantal projecten en medewerkers en daarmee de mogelijkheden en risico's. De vereniging vreest de gevolgen van economisch moeilijke tijden en richt in 2004 de Steunstichting VZZ op waarin het bureau verder gaat. Deze stichting heeft als enige doel de vereniging te steunen in de meest ruime zin van het woord.

In 2010 wordt statutair vastgelegd dat de VZZ ook kortweg Zoogdiervereniging mag heten. Vanaf 2022 alleen nog maar Zoogdiervereniging. Het bureau heet vanaf dat moment officieel de Zoogdierstichting. Beide organisaties hebben dan dezelfde doelstelling: het zich nationaal en internationaal inzetten voor de studie en bescherming van in Nederland in het wild levende zoogdieren en hun leefgebieden. De stichting behoudt daarnaast het doel de vereniging te ondersteunen.

BESCHERMING TOT 2000

De belangrijkste bijdrage van de vereniging was het beschikbaar maken van kennis. Als acties werden gevoerd, zoals het schrijven van een brief, was dat altijd op wetenschappelijke wijze met degelijk onderbouwde argumenten. De vereniging nam al in 1954 zitting in de Jachtraad en de contactcommissie voor natuurbescherming. Ook werden er enkele brieven of verzoekschriften gericht aan verschillende ministeries. In de jaren '80 zette de vereniging zich in voor dassen in Utrecht en vossen in de duinen. Met het groeien van het bureau in de jaren '90 groeide de stroom publicaties. Ook werd meer onderzoek gedaan dat relevant was voor bescherming.

BESCHERMING TOT 2018

Begin deze eeuw maakte de vereniging voor het eerst de gang naar de rechter. Ze diende bezwaar in tegen een gedragscode voor de waterschappen. De rechter in Arnhem gaf de vereniging gelijk, maar in hoger beroep bij de Raad van State in 2011 bleek dat de overheid de voorgeschreven procedures goed gevolgd had. Daarmee ging ons bezwaar van tafel. De proceskosten waren hoog, een opdracht werd geweigerd en onze kennis konden we niet meer goed inbrengen bij de waterschappen. Dit duurde niet lang, mede 'dankzij' de bever die op steeds meer plekken voor problemen zorgde.

In 2007 verenigden zich de soortenorganisaties in de stichting Veld-Onderzoek Flora en Fauna en in het Platform Soortenbeschermende Organisaties. In 2016 ontstond uit beide gremia SoortenNL met daarin de organisaties die zowel onderzoek als bescherming nastreven. Sovon Vogelonderzoek Nederland trad niet toe, omdat het geen beschermingsorganisatie is.

▲ Door kennis te verspreiden draagt de Zoogdiervereniging bij aan bescherming.

SoortenNL richtte zich sterk en steeds succesvoller op beleidsbeïnvloeding op landelijke schaal. De directeur van de Zoogdierstichting is lid van het bestuur van SoortenNL. Hij vertegenwoordigt de Zoogdiervereniging ook steeds vaker extern. Denk hierbij aan het Faunafonds, maar ook bestuurlijke overleggen zoals rondom de effecten op vleermuizen van windmolens op land.

De eikelmuis is een mooi voorbeeld van concrete bescherming in het veld. We bestuderen de laatste populatie al sinds 2007. En zijn actief bezig om de soort voor Nederland te behouden. In eerdere nummers van Zoogdier is hier veel over geschreven.

Das. Foto Eveline van der Jagt

We praten mee bij de totstandkoming van de gedragscode Natuurinclusief Renoveren. De uiteindelijke versie gaat ons niet ver genoeg. We dienen daarom een zienswijze in om de risico's voor vleermuizen verder te beperken. Dat leidt tot verbeteringen. Veel leden vinden echter dat werken volgens deze gedragscode nog steeds te veel risico's voor vleermuizen oplevert.

BESCHERMING SINDS 2018

Wintersterfte van grote grazers door het beheer in de Oostvaardersplassen zorgt voor grote maatschappelijke onrust. De situatie loopt uit de hand door media-aandacht en vooral via social media. Online beledigingen en zelfs bedreiging van boswachters en beleidsmedewerkers van Staatsbosbeheer worden niet geschuwd. De vereniging pleit in een zienswijze voor verbinding met omliggende gebieden. Uiteindelijk wordt de druk zo groot dat de politiek toegeeft aan de hoog oplopende emoties.

Een rechtszaak, aangespannen door de Stichting Ecologisch Vleermuisonderzoek Nederland, zorgt ervoor dat de gedragscode Natuurinclusief Renoveren van tafel gaat. De Raad van State oordeelt dat de gedragscode niet verzekert dat er geen

Woningisolatie is een bedreiging voor veel vleermuizen zoals deze dwergvleermuis. Foto Erik Korsten

negatieve effecten zullen optreden. De Zoogdierstichting krijgt opdracht om de kennis te vergaren over maatregelen die gebouwbewonende vleermuizen moeten beschermen. Dat kost echter tijd. De isolatiebranche roert zich stevig omdat bedrijven bang zijn tussentijds failliet te gaan. Samen met de Vereniging Eigen Huis organiseren ze maatschappelijke druk om toch sneller te kunnen isoleren. Omdat we nu een rol in dit proces hebben, moeten we veel, heel veel, tijd besteden aan allerlei overleggen en communicatie rondom dit thema.

De wolf heeft zich in 2018 weer in Nederland gevestigd. We vragen dan al een decennium aandacht voor zijn komst. Dat doen we samen met andere natuurorganisaties via Wolven in Nederland. De directeur neemt deel aan het Landelijk Overleg Wolf en de Brabantse wolvencommissie. Het bureau krijgt opdracht het wolvenmeldpunt te runnen. Daarin coördineren we onder andere de vele vrijwilligers die de gevestigde wolven monitoren. We worden veel gevraagd door de media en zoeken deze ook zelf op. Dat levert veel waardering op vanuit 'de groene hoek'. Maar het leidt ook tot ernstige bedreigingen via social media. Ook de politiek bemoeit zich met ons werk. In de Eerste Kamer wordt de minister gevraagd of hij weet dat de Zoogdiervereniging een dominante rol speelt in het vaststellen van de stand van de wolf. En of hij zich ervan bewust is dat de vereniging tegelijkertijd haar eigen ideologische agenda nastreeft voor de terugkeer van de wolf? De betrouwbaarheid van onze gegevens (die door de vele vrijwilligers worden verzameld) wordt dus betwist omdat de vereniging een beschermingsdoelstelling heeft.

CONCLUSIE

De Zoogdiervereniging zet zich al ruim zeventig jaar in voor de bescherming van onze zoogdierpopulaties. De eerste vijftig jaar vooral door kennisoverdracht. Daarna steeds meer ook door het vergaren van kennis en advisering. Juridische procedures worden weinig gevoerd. Als gevolg van de toegenomen maatschappelijke verruwing, met name op social media, worden onze kennis en objectiviteit steeds meer betwist. Dit heeft invloed op beleidsontwikkeling en politieke besluitvorming. De verwachting is dat het betwisten van feiten de komende jaren alleen maar zal toenemen omdat de belangen van diverse partijen steeds groter worden. De Zoogdiervereniging trekt zich dit aan en onderzoekt nu mogelijkheden om hier toekomstbestendig op in te spelen.

ZOOGDIER DIGITAAL

De commissie Zoogdierorganisatie 2.0 bestaat uit voorzitter PIETER VAN DER KLOET, penningmeester van de vereniging en de stichting; DAAN JACOBS, secretaris van de vereniging en de stichting; NORA KÖSTERS, bestuurslid van de vereniging en PIET BERGERS, directeur van de stichting.

De wolf blijkt een dankbaar onderwerp voor polarisatie. Foto Wilfred Terpstra

vivara

10% KORTING

op alles in de categorie andere dieren*
met code **ZD24VI**

* Geldig t/m 30-04-2024 en m.u.v. cadeaubonnen, boeken en verrekijkers

natuurpunt

Natuurpunt Winkel

Eekhoorns

In de winter en lente, als er niet veel zaden meer te vinden zijn, schakelen eekhoorns over op voedselvoorraden. Je kunt ze ook speciaal eekhoornvoer aanbieden. Met name als de dagen nog wat kouder zijn kunnen ze dit goed gebruiken.

10% korting op alle producten in de categorie tuindieren met kortingscode: **ZOOGDIER24**
Geldig t/m 30 april 2024

Egels

Tijdens de winterslaap kunnen ze een derde van hun lichaamsgewicht verliezen, dus in de lente kan extra voedsel van komen om weer aan te sterken, zeker bij een late koudeprik. Het egelvoer is een uitgebalanceerd en gevarieerd hapje dat ze goed kunnen gebruiken.

Natuurpunt Voederhuis Eekhoorn

Art. nr. 303120125
Leden € 19,79
Niet Leden € 21,99

Eekhoornvoer 960 gram

Art. nr. 170550119
Leden € 7,19
Niet Leden € 7,99

Natuurpunt bio-paté voor egels

Art. nr. 190130119
Leden € 1,79
Niet Leden € 1,99

Premium egelbiscuits

Art. nr. G-19035
Leden € 6,29
Niet Leden € 6,99

Kijk op www.natuurpunt.be/winkel voor het volledige assortiment

Hermelijn met prooi. Foto Arjen Siepelinga

HET ZOOGDIER VAN HET JAAR 2024

De hermelijn

Een nieuw jaar betekent dat er weer een nieuw zoogdier in het zonnetje wordt gezet! Het jaar 2024 is uitgeroepen tot het jaar van de hermelijn, een van de kleinste roofdieren van Nederland. Er zijn maar weinig mensen die kunnen zeggen dat ze een hermelijn in levenden lijve hebben gezien. Ze zijn flitsend snel en weg voor je er erg in hebt. Vroeger kwam deze soort in bijna heel Nederland voor, nu lijken ze echter met name in het binnenland te verdwijnen. Om een toekomst voor de hermelijn te garanderen, gaat de werkgroep kleine marterachtigen (WKM) zich dit jaar extra inzetten voor deze soort!

TEKST EMILY MENSINK

EVEN OPFRISSEN

De hermelijn is een klein en beweeglijk roofdier dat onderdeel uitmaakt van de marterachtigenfamilie. Het dier heeft een lang, slank lichaam, korte poten en een kenmerkende staart met een zwarte pluim. Samen met een camouflerende bruin en witte vacht, puntig gezicht met een goed gezichts-, reuk- en gehoororgaan, is het een perfecte jager. Mannetjes zijn groter en zwaarder dan de vrouwtjes, bij de mannen ligt het gewicht namelijk tussen de 150-445 gram en bij de vrouwtjes tussen de 140-260 gram.[2,3,7] Ook is de hermelijn het meest modieuze lid van de marterfamilie, omdat sommige in oktober-november hun bruine vacht verwisselen voor een puur witte wintervacht om de wintermaanden door te komen. Doordat de Nederlandse populatie zich tussen de noordelijke in Scandinavië en de zuidelijke in Frankrijk bevindt, blijven sommige hermelijnen echter bruin of een mengeling tussen bruin en wit.[3,8] Wie oog in oog heeft gestaan met een hermelijn, of onopgemerkt het dier van een afstand heeft kunnen observeren, zal dit niet snel vergeten. Het dier is een luchtacrobaat, met veel hoge sprongen schiet hij vaak alle kanten op om zijn prooi te verwarren. En als het op prooien aankomt, is het roofdier

▼ Hermelijnen. Foto Edo van Uchelen

ontzettend dapper. Er zijn zelfs waarnemingen van hermelijnen die achter een volwassen haas aan gaan.[7]

◀ Hermelijn. Foto Rein de Vries

NEDERLANDS LEEFGEBIED

Het leefgebied van de hermelijn bestaat uit een verscheidenheid aan landschappen zoals rivieren, wetlands, kust- en moerasgebieden, grasland en kleinschalig agrarisch gebied. Het dier schuilt en nestelt in onder andere holle boomstammen, steenhopen, holen in bijvoorbeeld oevers en onder mosbollen. Hier jagen ze op woelratten, muizen, konijnen en vogels.[2,3] De kleine maar machtige hermelijn heeft dus het vermogen om in verschillende omgevingen te gedijen.[6,8] Maar hoe kan het dat de hermelijn zo achteruitgaat in Nederland? Sinds 2020 staat de hermelijn namelijk als 'kwetsbaar' op de Rode Lijst van Nederlandse soorten.[5]

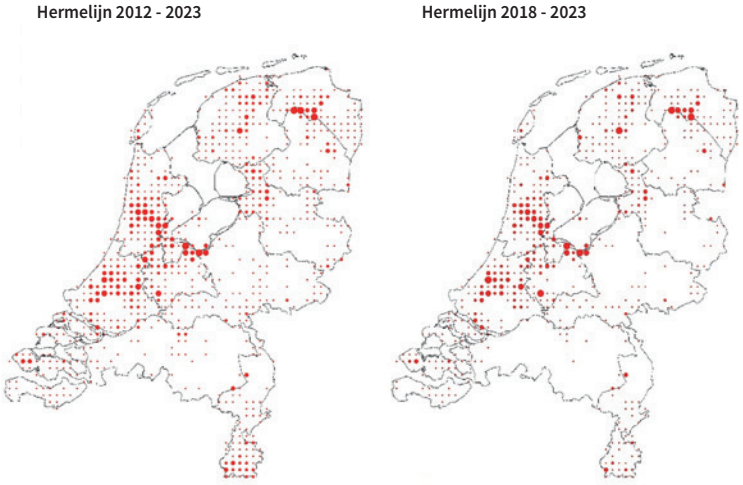
DE ACHTERUITGANG

De algemene afname van de hermelijnpopulatie in Nederland heeft verschillende redenen. De eerste reden is habitatverlies als gevolg van ingrijpende veranderingen in het landschap, door intensivering van de landbouw met als gevolg een verminderde beschikbaarheid van prooidieren en geschikt leefgebied. Verder speelt ook verstedelijking en de aanleg van nieuwe verkeerswegen die steeds drukker worden een rol. [1,2]

In 1999 werd de Flora- en faunawet ingesteld. Hierdoor werden alle in Nederland voorkomende zoogdiersoorten beschermd, waaronder de marterachtigen. Dit heeft voor verschillende diersoorten, waaronder de vos, voor een flinke toename in populaties gezorgd.[4] Dit geldt helaas niet voor de hermelijn, ze komen nog minder voor dan vroeger.[2] Op dit moment lijkt de hermelijn zich het beste thuis te voelen in waterrijke weidelandschappen en in Limburg langs de Maas (zie figuur 1).

Er wordt gevreesd dat de populaties kleine marterachtigen (wezel, bunzing en hermelijn) in Nederland, verder zullen afnemen door het veranderende landschap.[5]
Toch wordt er wel actief gezocht naar manieren om de hermelijn en zijn familieleden beter te onderzoeken. Zo wordt er op dit moment een promotieonderzoek gedaan door o.a. Pieter Otte naar de effectiviteit van verschillende onderzoeksmethodes om kleine marterachtigen te monitoren, is er een kennisdocument opgesteld die heel Nederland van informatie voorziet en wordt er hard gewerkt aan betere verbindingen tussen de leefgebieden van de hermelijn.[2]

Figuur 1: Waarnemingen met een verschil van 6 jaar, van de hermelijn in Nederland.

Bron: NDFF / Zoogdiervereniging

Hermelijnen. Foto Edo van Uchelen

▶ Buiten bij Vroege Vogels. Foto Joyce Verschoor

ER ZIJN VOOR DE HERMELIJN

Dit jaar staat de hermelijn in het zonnetje, met als doel de bestaande leefgebieden te beschermen en nieuwe leefgebieden te creëren. Als Werkgroep kleine marterachtigen zijn wij hem daar een handje bij aan het helpen. Door het promoten van de soort door heel het land, gaan wij zorgen voor een betere algemene bekendheid. Zo begonnen we het jaar goed in de live-radio-uitzending van Vroege Vogels en heeft Editie NL samen met ons gezocht naar de hermelijn in de sneeuw! Op 14 januari werd in het Zuid-Hollandse natuurgebied Polder den Hoek een witte hermelijn gevonden, vastgevroren onder het ijs. Dit heeft voor veel aandacht in de media gezorgd. Wij als werkgroep vinden het natuurlijk triest dat een diertje zo aan zijn einde komt, maar dit heeft wel voor een enorme publiciteitsgolf gezorgd waar onze promotieactiviteiten goed van hebben kunnen profiteren.

Naast de media staan ook onze vrijwilligers centraal. Wij gaan ons inzetten om nieuwe en bestaande vrijwilligers te trainen zodat ze effectiever kunnen helpen met het identificeren van de huidige status van de kleine marterachtigen.

▲ Binnen bij Vroege Vogels. Foto Joyce Verschoor

Ook door het geven van lezingen door heel het land hopen we hetzelfde enthousiasme aan te wakkeren als bij ons en nog veel meer vrijwilligers te werven en acties in gang te laten zetten. Met als doel dat we door heel Nederland een dekkend vrijwilligersnetwerk opbouwen. Naast algemene aandacht voor de soort en vrijwilligers, willen we provincies, gemeenten en waterschappen informeren en inspireren om betere beschermingsmaatregelen voor de instandhouding en het herstel van de populaties kleine marterachtigen te treffen.

WAT KUN JIJ DOEN?

Naast alle bovengenoemde acties, is er nog veel meer dat kan worden gedaan om de hermelijn te helpen. Woon je in een landelijk gebied? Kijk dan eens in je eigen tuin, ligt deze er een beetje kaal bij of staat hij vol met inheemse planten en struiken? Zijn er wat plekjes waar een hermelijn zich kan verschuilen? Bijvoorbeeld in een takkenril of een stapel losse bakstenen? Heeft de hermelijn wat te eten? Veel mensen schrikken bij het zien van een muis en zijn ze liever kwijt dan rijk, maar heel vaak zijn dit geen dieren die in een huis gaan zitten en door ze te laten gaan zorg je voor een mooie balans tussen roof- en prooidieren. Natuurlijk zijn gif en schadelijke vallen vanzelfsprekend uit den boze, dit is een van de grootste problemen voor de kleine marters in het buitengebied. Allemaal kleine dingen die voor de overleving van de soort een groot verschil kunnen maken!

Heb je een hermelijn gezien of vind je een verkeerslachtoffer? Geef dit dan altijd door via www.waarneming.nl! Deze gegevens leiden tot inzicht in de verspreiding van de soort in Nederland en daarmee kunnen we effectiever en gerichter onderzoeken in gang zetten. Ben je enthousiast geworden over de hermelijn en nieuwsgierig naar de WKM, wil je meer weten of zelf graag helpen gegevens te verzamelen of anderszins actie te ondernemen? Neem contact met ons op via de mail: wkm@zoogdiervereniging.nl. Op de website van de Zoogdiervereniging vind je ook een landingspagina van de WKM en het Jaar van de Hermelijn. Ook kun je je aanmelden voor de vrijwilligersdag op zaterdag 6 april en met ons in gesprek komen. Volg onze acties via de instagrampagina

▲ Hermelijn op jacht. Foto Marjan van Beek-Adema

@het_jaar_van_de_hermelijn en houd de homepagina van www.zoogdiervereniging.nl in de gaten voor meer informatie.

EMILY MENSINK is bestuurslid van de Werkgroep kleine marterachtigen. Ook de Werkgroepleden DANIËLLE KOOPMAN, JEFFREY PEEREBOOM en JOYCE VERSCHOOR hebben bijgedragen aan dit artikel.

ZOOGDIER DIGITAAL

▼ Hermelijn. Foto Rein de Vries

WERK-VELD-WERK

IK BEN JOS REEKMANS EN GEBOREN IN 1962. IK BEN GEPENSIONEERD EN PROBEER MIJN VRIJE TIJD NUTTIG TE GEBRUIKEN IN HET OPVOLGEN VAN DE ZUID-LIMBURGSE ZOOGDIEREN. ZO BEN IK VOORZITTER VAN DE DASSENWERKGROEP VAN DE LIMBURGSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE (LIKONA) EN VOORZITTER VAN DE ZOOGDIERENWERKGROEP BORGLOON. MIJN AANDACHT GAAT VOORAL UIT NAAR DE DAS EN DE EIKELMUIS, MAAR OOK VOOR VELE ANDERE SOORTEN ZOOGDIEREN ZETTEN WIJ ONS IN. DAARNAAST BEN IK BINNEN NATUURPUNT BORGLOON CONSERVATOR VAN EEN MOOI GEBIED, GENOEMD OPLEEUW.

Jos Reekmans als das geschminkt. Foto **Reinhilde Claes**

VAN JAGER TOT BESCHERMER

Inzet voor de dassen in Limburg

▲ Dasjes. Foto **Dirk Hoogestein**

Hoe ben je in het zoogdierenwereldje terechtgekomen?

Begin jaren 1970 kweekte mijn vader wilde konijnen voor de jacht in een grote weide met een nagemaakte natuurlijke biotoop. Daar konden de konijnen holen graven en jongen krijgen. Als kind ging ik regelmatig in de weide naar de jonge konijntjes kijken. Ook hadden we toen eikelmuizen in onze stal zitten, ik noemde ze toen al Zorro-muisjes. Zo is mijn liefde voor zoogdieren uiteindelijk gegroeid.

Je vader was dan jager. Ben je zelf jager geweest?

Ik ben kort jager geweest, maar merkte dat ik de dieren liever met een fototoestel schoot dan met een wapen, met een fototoestel kan je hetzelfde dier 100x schieten.

Vanwaar die switch naar beschermen van inheemse zoogdieren?

Als je ziet hoe moeilijk sommige diersoorten het hebben om te overleven in de huidige maatschappij, denk ik dat we ons hoofd niet in de grond moeten steken, maar wel helpen waar we kunnen, zonder te fel in te grijpen in het leven van deze dieren. Ik denk daarbij aan een dassenraster, of een ecoduct, of ecotunnel, het Vlaamse landschap is te veel versnipperd door ons wegennet om veilig aan de overzijde te geraken. Ook het verdwijnen van de kleine landschapselementen doet onze zoogdieren, of de natuur in het algemeen geen goed, er zijn veel minder schuilmogelijkheden, of nestgelegenheden, denk aan de eikelmuis en de dwergmuis o.a.

▶ Eikelmuis in kast. Foto Rob Koelman
▶▶ Dassenburcht. Foto Bernadette van Noort

Op welke manier kan de jachtsector en de natuursector samenwerken?
Als we beginnen met gegevens te delen, zijn we al een heel stuk op de goede weg.

Waar houd je je op dit moment mee bezig?
Als voorzitter van de Dassenwerkgroep organiseer ik de jaarlijkse monitoring van dassenburchten. Dan komen we met een hele groep enthousiastelingen samen en trekken we er een hele dag op uit. Ik controleer zelf ook een 30-tal dassenburchten. Ik ben ook koerier voor Marternetwerk van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Het INBO verzamelt dode marterachtigen, meestal verkeersslachtoffers, om via zogenaamde 'ecologische autopsie' meer te weten te komen over onze inheemse marters. En om die dode marters op te halen, werd door het INBO een netwerk opgericht van vrijwillige medewerkers zoals ik die over de nodige vergunningen beschikken. Zo rij ik heel vaak in Limburg rond om aangereden dassen te gaan ophalen.

Ik neem ook regelmatig groepen kinderen van lokale lagere scholen mee op stap in de natuur en leer hen dan iets bij over zoogdieren. Vorig jaar konden we in Borgloon 3 ha bos aanplanten, samen met een grote groep enthousiaste schoolkinderen. Het is steeds een plezier om kinderen de natuur te leren kennen.

Er worden in mijn werkgebied ook regelmatig gerevalideerde dassen, eikelmuizen en andere zoogdieren vrijgelaten door het Natuurhulpcentrum Opglabbeek. Samen met de medewerkers van het Natuurhulpcentrum proberen we de vrijlating zo succesvol mogelijk te laten verlopen.

Met wat voor soort vragen komen mensen bij de Dassenwerkgroep terecht?
Als voorzitter van de Dassenwerkgroep krijg ik soms vragen om advies te geven bij bepaalde projecten waarbij er mogelijk verstoring is van een dassenburcht. Enkele voorbeelden zijn de aanleg van een windmolenpark, de Noord-Zuidverbinding of een fietssnelweg door een waardevolle holle weg vol dassenburchten, de restauratie van een Romeinse tumulus of het opbreken van wegen waar een burcht onder ligt. Bij de meeste aanvragen gaan we ter plekke kijken naar de situatie voordat we ons advies geven.

Wat is je grootste uitdaging binnen je vrijwilligerswerk?
De grootste uitdaging voor mij is om iedereen tevreden houden. In ons werkveld heb je nu eenmaal heel veel stakeholders, die allemaal op een andere manier naar de natuur, een stuk grond en zoogdieren kijken. In een regio met veel jacht en landbouw (vooral fruittelers) is dat niet altijd eenvoudig.

Wat maakt werken rond zoogdieren zo leuk?
Ik hou van alle aspecten van werken rond zoogdieren. Van sporen zoeken tot de dieren zelf observeren of het nakijken van de beelden die de wildcamera heeft gemaakt. Ik geniet ervan om steeds weer verrast te zijn door wat ik te zien krijg op deze beelden.

Welke ontmoeting met een wild zoogdier staat je het meest bij?
Ik was ongeveer 10 jaar toen ik mijn eerste eikelmuis zag. We woonden toen in Hoeselt, niet zo ver van waar ik nu woon. Ik was in ons tuinhuis aan het spelen en plots liep er een eikelmuis over de schutting op enkele meters afstand van waar ik me bevond. Dat is een beeld dat ik nooit vergeet!

Kun je met je vrijwilligerswerk ook beleidsmatig iets betekenen?
In Borgloon leeft een grote populatie dassen, maar veel dieren komen om in het verkeer. De gewestweg N76 staat bekend als een weg waar veel dierlijke verkeersslachtoffers worden gemaakt. Oudere dassen zijn al wat bekend met het verkeer, maar jonge dassen snappen de verkeersregels niet zo goed. Natuurpunt Borgloon en de Dassenwerkgroep probeerden al heel lang om dit zwarte punt aan te pakken. Vorig jaar hebben we de stad Borgloon kunnen overtuigen om een dassenraster te plaatsen over een lengte van ongeveer 1 km, langs beide kanten van de weg.
Die rasters leiden de dassen dan naar een tunnel die onder de weg door loopt. En de rasters helpen niet alleen de dassen.
Ook konijnen, hazen en egels worden ermee geholpen omdat de mazen zo klein zijn. Op deze prestatie ben ik wel best fier.

▲ Jos Reekmans met een eikelmuis. Foto Rian Pulles

▲ Veldwerk. Foto Jos Reekmans

▲ Jos Reekmans tijdens het geven van een excursie. Foto Stefan Nimmegeers

ZOOGDIER DIGITAAL

KORTE BERICHTEN

VLAANDEREN

CONTROLE LIMBURGSE DASSENBURCHTEN

In december controleerde de Dassenwerkgroep van LIKONA 56 dassenburchten in Limburg. De zoektocht focuste op burchten die al een tijdje niet werden gemonitord (o.a. door de coronapandemie). Van de 56 bezochte burchten waren er 41 bewoond, 8 onbewoond en 7 verdwenen. Er zijn ook een aantal nieuwe burchten gevonden die zullen worden opgevolgd door de werkgroep.

3D-PRINT VAN BELGISCHE VLEERMUIZEN

Waar het idee vandaan komt: op 26 augustus 2023 was het de nacht van de vleermuis. Jeroen Venderickx is vrijwillig bestuurslid en natuurgids bij Natuurpunt afdeling Kortenberg en voor zijn presentatie wilde hij een vleermuisschedeltje op ware grootte laten zien. ‘Omdat ik zelf nogal zot ben van schedels.’

Mijn zoon en ik hadden onszelf een 3D-printer cadeau gedaan. Ik vond online een zeer gestileerd 3D-model dat printbaar was, van een soort die enkel in America voorkomt, maar het was al een uitdaging om online geschikte voorbeelden te vinden. Met wat zoeken dan CT-scans gevonden in open access, downloadbaar en niet beschermd met auteursrechten, en op zoek gegaan in de wereld van 3D-modelleerprogramma’s om zo’n super gedetailleerde CT-scanfile om te vormen naar een printbare file.

Dat omvormen nam al gauw 20-40 uur in beslag per schedel. Tegen 20 september lukte het om *P. pipistrellus* te printen en zo heb ik verder gewerkt om (tot nu toe) 8 soorten (1 per ‘Belgisch’ genus) printbaar te maken, in ware grootte of in eender welke vergroting. Zelf vind ik 5:1 een mooie maat.

Tussendoor kwam het idee om te proberen de onderkaak los te maken van de schedel, dat is nog zo handig voor educatieve doeleinden. Waardoor ik weer aan het modelleren sloeg (20-40 uur per schedel, opnieuw...) met het voorlopige resultaat: de 8 soorten, printbaar met losse onderkaak. En ik doe dan maar verder hé, soort per soort, op dit moment met de watervleermuis.

Schedeltje van een vale vleermuis op ware grootte geprint. Foto Jeroen Venderickx

NIEUW WOLVENPAARTJE IN VLAANDEREN?

Al enige tijd verblijft een vrouwelijke welp van Noëlla en August uit hun nest van 2022 in de Noorderkempen. Wolvin Emma (GW3449f) heeft nu gezelschap. DNA-analyse van een schadegeval bracht aan het licht dat hierbij naast Emma ook een tweede, bovendien mannelijke, wolf betrokken was. In de Noorderkempen, in tegenstelling tot in Limburg, komen geen everzwijnen voor. Dit zal de druk op (klein)vee doen toenemen. Het wordt dus ook in de Noorderkempen belangrijk om omheiningen wolfwerend te maken. Of de mannelijke wolf een paartje zal vormen met Emma, en er binnenkort een nestje wolvenwelpen wordt geboren, is nog af te wachten.

NEDERLAND

ZOOGDIERORGANISATIE 2.0

Het nadenken over de toekomstbestendigheid van de Zoogdiervereniging vordert gestaag. Na de eerste verkennende gesprekken werd duidelijk dat de aansturing niet meer goed past bij de huidige situatie. Ook is gebleken dat het hebben van een dubbele doelstelling, bestuderen én beschermen, steeds moeilijker te realiseren is. In het artikel op pagina 13-15 wordt daar aandacht aan gegeven.
De bevindingen zijn besproken met vertegenwoordigers uit alle geledingen van de vereniging. Daarnaast is alle leden via een enquête gevraagd naar hun mening over onze doelstellingen. De resultaten daarvan worden besproken op de Zoogdierdag van 23 maart 2024 en zullen meegenomen worden in het advies aan de Algemene Ledenvergadering van 25 april 2024.

Haas. Foto **Sim Broekhuizen**

WERKGROEP LANGOREN OPGERICHT

Het gaat niet goed met de konijnen en hazen in Nederland. Sinds 2020 staan hazen en konijnen op de Rode Lijst. Het aantal hazen is sinds 1950 met 50% afgenomen en van de konijnenpopulatie van 1997 is slechts een kwart over. Daarom wil de nieuwe werkgroep Langoren zich inzetten voor een betere bescherming van deze mooie dieren. Er zijn plannen voor onderzoek, voorlichting, excursies en een informatieve website.
Wil je helpen? Neem dan contact op via langoren@zoogdiervereniging.nl.

Bever. Foto **Robbert Willems**

DWHC-SPEERPUNT 2024

De bever is ook in 2024 het DWHC-speerpuntdier. Door onderzoek aan dode bevers kan meer kennis verkregen worden over doodsoorzaken en bepaalde ziektes en ziekteverwekkers, zoals tularemie en toxoplasmose.

MELDPLICHT VOGELGRIEP

Sinds 1 juli 2023 geldt een meldingsplicht van vogelgriep bij zoogdieren.
Dit kan via het Landelijk meldpunt dierziekten (045-546 31 88). Voor meer informatie, ook over Vlaanderen, zie *ZoogdierDigitaal*.

LUTRA VOOR WIE MEER DIEPGANG WIL

Naast *Zoogdier* geeft de Zoogdiervereniging het wetenschappelijke tijdschrift *Lutra* uit. De artikelen in *Lutra* gaan wat dieper in op de materie en worden door deskundigen eerst aan een kritische blik onderworpen. *Lutra* verschijnt tweemaal per jaar. Een los abonnement op *Lutra* kost € 27,50 per jaar. Leden van de Zoogdiervereniging krijgen korting. Zij betalen maar € 17,50 per jaar. Aanmelden voor een abonnement kan bij het secretariaat van de Zoogdiervereniging (zie colofon hieronder).

ACTUELE INFORMATIE

Ga voor actuele informatie naar onze websites:
zoogdiervereniging.nl/agenda
zoogdierenwerkgroep.be/activiteiten

CONTACT NEDERLAND

Postadres: Postbus 6531, 6503 GA Nijmegen
Bezoekadres: Natuurplaza, Mercator 3,
Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen
Telefoon 024-7410500
info@zoogdiervereniging.nl
www.zoogdiervereniging.nl
voor alle werkgroepen in Nederland:
www.zoogdiervereniging.nl
werkgroepen-van-de-zoogdiervereniging

Zoogdier vereniging

CONTACT VLAANDEREN

voor zoogdierenwerkgroep in Vlaanderen:
www.natuurpunt.be/afdelingen/zoogdierenwerkgroep
voor de vleermuizenwerkgroep: www.natuurpunt.be/vleermuizenwerkgroep

Natuurpunt Vleermuizenwerkgroep

Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep

COLOFON

ZOOGDIER is het populair-wetenschappelijke kwartaaltijdschrift van de Zoogdiervereniging (Nederland) en de Zoogdierenwerkgroep en de Vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt (Vlaanderen).
AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS Conceptartikelen en andere kopij sturen naar: redactie.zoogdier@zoogdiervereniging.nl / Deadlines voor insturen artikelen zijn: 1 januari, 1 april, 1 juli en 1 oktober / De redactie kan hulp bieden bij het schrijven van artikelen / De redactie behoudt zich het recht voor artikelen te redigeren of te weigeren / Nadere aanwijzingen voor auteurs zijn op te vragen bij de redactie.
LIDMAATSCHAP ZOOGDIERVERENIGING EN ABONNEMENT NATUURPUNT Lidmaatschap van de Zoogdiervereniging met alleen de ontvangst van *Zoogdier* kost 27,50 euro per jaar. Lidmaatschap met daarnaast het wetenschappelijke tijdschrift *Lutra* kost 45 euro per jaar. Ga naar www.zoogdiervereniging.nl/lidworden om je aan te melden. Opzeggen: uitsluitend schriftelijk, vóór 1 december bij het Bureau van de Zoogdiervereniging. Leden van Natuurpunt kunnen zich op *Zoogdier* abonneren voor 17,50 euro. Hiermee worden ze lid van de Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep Vlaanderen en krijgen ze een aantal voordelen zoals korting op activiteiten. Ga naar www.natuurpunt.be/zoogdier om je te abonneren.
© ZOOGDIERFOTO'S Op geen enkele wijze mogen foto's uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie en/of andere rechthebbenden | **DISCLAIMER** De artikelen in *Zoogdier* geven niet noodzakelijkerwijs de mening van de Zoogdiervereniging of van Natuurpunt weer maar zijn voor rekening van de auteurs.
REDACTIEADRES Redactie Zoogdier, Postbus 6531, 6503 GA Nijmegen, 024-7410500, redactie.zoogdier@zoogdiervereniging.nl
KERNREDACTIE Piet Bergers (hoofdredacteur), Anneke Gerkema (eindredacteur), Ruth Daalderop (secretariaat), Ben van den Horn
REDACTIE Peter Twisk, Joep van Belkom, Bob Vandendriessche, Michiel Cornelis, Jeroen Creuwels, Nathalie Brusgaard, Tis Voortman, Sanne Ruyts
BEELDREDACTIE Herman de Jongh
ZOOGDIERDIGITAAL Dirk Criel | **TAALCORRECTIE** Jolanda van der Toorn-Hoeksma | **VORMGEVING** Akker Ontwerp | **LOSSE NUMMERS ZOOGDIER** Losse nummers kosten 8 euro (incl. porto) en zijn te bestellen via het redactieadres o.v.v. jaargang en nummer. ISSN 0925-1006

Ga ook aan de slag voor de hermelijn!

Foto Hans Brinkel

Jullie hebben in dit nummer van *Zoogdier* kunnen lezen dat 2024 is uitgeroepen tot het Jaar van de Hermelijn. Dromend over 2024 hoop ik dat ons Jaar van de Hermelijn een bijzonder en stimulerend succes gaat worden.

Ik stel mij voor dat we met z'n allen met wervende artikelen in natuurbladen en regelmatige berichten in de groene social media de aandacht weten te vestigen op de urgente situatie van de hermelijn. Dat is hard nodig. Uit de Rode Lijst 2020 bleek al dat deze bijzondere soort inmiddels ernstig bedreigd is in Nederland.

Ik hoop dat er lokaal, regionaal en landelijk diverse creatieve initiatieven worden genomen door geïnspireerde eenlingen die anderen motiveren. Anderen die op hun beurt gezamenlijk tot actie over gaan om de praktische bescherming vorm te geven.

Samen de schouders eronder zetten voor de hermelijn en zijn leefgebied. Als iedereen een kleine bijdrage levert, komt er met elkaar iets bijzonders tot stand. Waarbij verbetering en uitbreiding van leefgebied ook voor andere soorten gunstig uitpakt.

'Ons' Jaar van de Meervleermuis in 2023 werd mede zo'n enorm succes door aan veel betrokkenen – biologen, liefhebbers, waarnemers en organisaties – steeds weer te vragen wat zij voor de meervleermuis zouden kunnen betekenen. Een mooie en zo logische manier voor het creëren van positieve betrokkenheid voor concrete, helpende acties!

Dus: wat ga jij concreet betekenen voor de hermelijn?

Dat is de vraag waarvan ik hoop dat veel lezers van *Zoogdier* dat zichzelf dit voorjaar afvragen. Hoe kun jij bijdragen aan meer bekendheid over de prachtige hermelijn en helpen bij de broodnodige bescherming van dit bijzondere dier?

Hero Prins
Voorzitter Zoogdiervereniging

Het moment van...

LENNART VERHEUVEL

15 oktober 2022, via via komen er berichten dat een orka in nood verkeert voor de kust van Zeeuws-Vlaanderen.

Dit vrouwtje orka spoelde aan nabij de Zeeuwse plaats Cadzand-Bad. Aanvankelijk lukte het de mensen van de KNRM om de orka terug de zee in te krijgen, maar de orka strandde helaas toch weer opnieuw, om niet meer terug te keren in zee. Tegen middernacht is het dier ondanks alle inzet van de hulpdiensten op het strand overleden.

Ondanks de tragiek was ik erg onder de indruk van de orka. Het bleef een erg mooi dier om te zien. Tegen het vallen van de avond kon ik deze foto maken, waarbij het avondrood het dramatische moment nog wat versterkt.

Het was erg speciaal toen ongeveer een jaar later de jury van de Wildlife Photographer of the Year-competitie zo onder de indruk was van deze foto dat hij eerste werd in de categorie 'Oceanen: the bigger picture'.

In deze rubriek presenteren *Zoogdier*-lezers hun geliefde foto's en het bijbehorende verhaal.
Uw inzending is welkom. Stuur deze naar redactie.zoogdier@zoogdiervereniging.nl